

Turen på Gendarmstien

Fredag d. 30.04.2021

Fra Rønshoved til Brunsnæs (20,5 km)

fortalt af Sølvi og Anette

Følg den lille blå mand

Fredag d. 30.04 har Anette og jeg aftalt at gå 20 km ad Gendarmstien fra Rønshoved til Brunsnæs.

Vi begynder kl. 8.00 i Rønshoved. Solen skinner fra en skyfri himmel, og der er vindstille, hvilket er en sjældenhed.

Alligevel skrev maleren Louis Gurlitt (1812- 1897), da han også ankom til samme sted i 1864:

“Da jeg ankom her i går morges ved syvtiden, var vejret skønt og jeg planlagde alt det, jeg ville male og tegne af smukke motiver ved sundet. Vandet var spejlblankt og det hele var sådan, som jeg elsker mest” (Med parasol og pensel)

Foto 1 og Foto 2 er stemningsbilleder ud over fjorden. Her fra stranden ved Rønshoved ser vi Okseøerne og Sønderhav og billede 2. viser udsigten til den tyske kyst ved Lyksborg. Smukt! Den rene idyl!

Foto 1. Udsigt til Okseøerne og Lyksborg

Foto 2. Udsigt til Okseøerne

Vores rute i dag går fra Rønshoved til første ophold i Sandager syd for Rinkeøerne. Ruten har en fantastisk smuk natur. Fjorden på den ene side og mark og strand på den anden side. I Sandager har vi en aftale med en mand, der hedder Peter Petersen. Vores tema er kunst, og han har i sin have nogle billeder og skulpturer, som vi gerne må se, - derudover har han en viden om Egersundmalerne, som især har vores interesse. Han bor ved siden af et hus, der tidligere tilhørte den meget kendte kunstmaler og fotograf Wilhelm Dreesen fra Flensborg.

Fra Sandager går vi videre til Alnor og Egersund, som har været et samlingssted for malere fra 1870 til ca. 1920. Derefter fortsætter vi turen gennem byen, videre ad Lågemade forbi Rendbjerg og Teglværkerne og ender turen i Brunsnæs, som er slutmålet for vores rute den dag. Herfra har vi en fantastisk udsigt til Holnæs i Tyskland, der kun ligger 1,4 km på den anden side af fjorden.

Mange mennesker går ad Gendarmstien, og der er mange artikler og rigtig gode rejsebeskrivelser, som man fint kan læse for at få et overblik over turens mange seværdigheder. Efter hvert afsnit kan I finde uddybende beretninger og beskrivelser i links. Man kan også dele ruten op, som mange gør og gå mindre etaper. Det er muligt at komme til etaperne med offentlig transport, men en god ide er det at gå flere sammen og have en bil i hver ende af ruten, hvis man skal gå langt. Alternativt kan man køre tilbage med bus.

[Om ruten fra Rønshoved til Brunsnæs](#)

[Kort og folder om Gendarmstiens ruter](#)

Munkemølle

Tæt ved Rønshoved ligger Munkemølle, hvor der er sat en mindesten af Margrethe d. 1. der døde på sit skib i Flensborg Fjord den 28. oktober 1412. Stenen blev rejst på hendes dødsdag i 2012.

Dronning Margrethe, Valdemar Atterdags datter, var dronning af Norge og regent i Danmark for sin søsterdatters søn Erik af Pommern til han var myndig. Margrete d.1 havde allerede i 1397 samlet Danmark, Norge og Sverige i Kalmarunionen.

Dronningen havde den 24. oktober 1412 erobret Flensborg fra de holstenske grever, men byen var ramt af pest og dronningen blev smittet.

Dronningens skib lå opankret ved Munkemølle, hvorfra skibet fik sine forsyninger, men allerede den 28. oktober afgang hun ved døden.

Efter dronningens død var hun en kort periode begravet på Lille Okseø, hvorefter hun blev bragt til Sjælland og genbegravet i Sorø Klosterkirke for endelig i 1413, som den første kongelige at blive begravet i Roskilde Domkirke.

Når Dronningens skib lå i Munkemøllebugten skyldtes det, at den store vandmølle blev drevet af munkene fra Ryd Kloster, som lå på den anden side af Flensborg Fjord, der hvor vi i dag finder Lyksborg Slot.

Der er desværre ingen rester tilbage af møllen, men resterne af mølledæmningen og mølledammen kan man stadig se. Hvor Lyksborg Slot ligger i dag, lå i middelalderen et kloster. Klosteret blev opført af cisterciensermunke i begyndelsen af 1200-tallet, og man mener, at munkene senere anlagde en vandmølle ved Munkemølle.

Der gik mange historier om Dronning Margrethe d. 1 og et af sagnene kan læses i nedenstående link.

Fra Munkemølle gik vi videre mod Sandager, hvor vi skulle mødes med Peter Petersen.

Foto 3. Mindesten ved Munkemølle

Foto 4. Langs stien fra Munkemølle til Sandager

[Om Dronning Margrethes død](#)

Sandager

Peter bor i Sandager og han har nogle skulpturer af billedhuggeren Jens Galschiøt i sin have. Han har bl.a. lavet "Min indre svinehund" og "Den lille pige med svovlstikkerne". 20 skulpturer af "Min indre svinehund" blev sat op i 20 byer i Europa, - uden tilladelse fra politiet i 1995. Skulpturerne afbilder et svin i mennesketøj og formålet var på en utraditionel måde at skabe fokus på den stigende vold, intolerance, racisme og forfølgelse mod mindretal.

Ligeledes bruger Galschiøt H.C.Andersens eventyr om "Den lille pige med svovlstikkerne" i en ny fortolkning.

Skulpturen tager udgangspunkt i H.C. Andersens eventyr "Den lille Pige med Svovlstikkerne". Den forestiller en lille tiårig pige, der sidder med lukkede øjne, fuldstændig indhyllet i en stor kappe. I højre hånd har hun et bundt svovlstikker og i den venstre en mobiltelefon. Den lille pige med svovlstikkerne symboliserer både i H.C. Andersens og Galschiøts fortolkning: fattigdommen, armoden og drømmen om et bedre liv. Men der er tale om to forskellige former for armod. H.C. Andersen peger på den helt konkrete fattigdom og mangel på materielle goder. Galschiøt peger på fraværet af voksenkontakt og det åndelige afsavn som mange børn med fortravlede forældre lider under. Det er disse to fortællinger om armod, der er symboliseret i svovlstikkerne og mobiltelefonen.

Foto 5. "Den indre svinehund"

Foto 6. "Den lille pige med svovlstikkerne"

[Om Galleri Galschiøt](#)

Vi får mulighed for at se os om i Peters have, og haven er åben for alle, der fx går en tur på Gendarmstien. Man finder hans have ved at tage en lille afstikker op i byen ca. 100 meter ad Sandagervej.

I Sandager begynder vores tur ind i nutidig og tidligere kunst, for netop her boede flere af de berømte malere, der var en del af kunstnerkolonien, som opstod i 1870'erne, hvor landsdelen var tysk.

Kunstnerkolonien i og omkring Egersund

En af de ti vigtigste kunstnerkolonier i Tyskland opstod i Egersund på nordsiden af Flensborg Fjord fra omkring 1870. I sidste halvdel af 1800-tallet opstod der mange kunstnerkolonier rundt omkring i Europa, der havde fokus på friluftsmaleriet. Også ved Flensborg Fjord blev der dannet en kunstnerkoloni, hvor tilreisende malere mødtes med lokale hver sommer fra ca. 1870. Kolonien er langt mere kendt i Tyskland end i Danmark, hvor den også kaldes "Den glemte kunstnerkoloni". På Brundlund Slot blev der i 2016 afholdt en udstilling om Egersundmalerne og på Museumsberg i Flensborg er en del malerier fra Egersundmalerne udstillet. Også en del malerier er privatejede, men nogle kan af og til ses på udstillinger. Galleri Nexus i Tinglev udstiller i øjeblikket.

[Om Galleri Nexus](#)

Ved Genforeningen i 1920 blev landsdelen dansk, og kunstnerkolonien opløstes. De tyske malere kom ikke tilbage om sommeren, men Anton Nissen, der malede og var bosat i Rinkenæs, blev i landsdelen. Man skal altså forestille sig, at det var de historiske betingelser med grænsesætningen og udviklingen i Tyskland i 1920-erne og 1930-erne, der var en af årsagerne til at et levende kunstnerliv i området gik tabt. Værkerne var på mange måder enestående og fuldt på højde med samtidens malere.

[Om Kulturkapellets udstilling af den glemte kunstnerkoloni](#)

[Video om den glemte kunstnerkoloni](#)

En af de kunstnere, der slog sig ned som kunstmaler var Wilhelm Dreesen. Wilhelm Dreesen (1840-1926) kom fra Flensborg, men havde købt sig et sommerhus i Sandager. Han tilhørte den første generation af Egersundmalerne, og han var en af de første i Tyskland, der beskæftigede sig med kunstfotografi. Hans foretrukne motiver var de talrige teglværker med tørrelader med lysende røde tage, fiskernes dagligliv samt skibstrafikken på fjorden.

Foto 7. Wilhelm Dreesens sommerhus i Sandager

Foto 8. Udsigt over fjorden fra Dreesens hus

Foto 9. Selvportræt

Huset er i dag privatejet og man går lige forbi det på stien. Dreesen malede både på vægge og døre i sit hus

Fra Sandager til Alnor

Da vi havde besøgt Peter Petersens have og set Dreesens hus i Sandager, hvor også små gendarmhuse har ligget helt ud til stranden, følger vi stien videre mod Alnor og har fjorden på højre side. Så langt øjet rækker kan man se ud over fjorden og forestille sig hvilken inspiration, det har været og stadig er for kunstmalere.

En kvinde sidder nede på stranden i en stol og læser i en bog. Det er en dejlig sommerdag. Kjolen er blå og stråhatten skygger for solen. Ude på fjorden har skibene travlt, og i horisonten dukker Egersund og teglværkerne op.

Foto 10. Fra Sandager mod Alnor

Foto 11. En kvinde på stranden

Kvinden på Foto 11 forestiller Toni Eckener og er malet af Alex Eckener ca. 1890 og kan ses på Museumsberg i Flensborg.

Længere henne ad stranden passerer vi endnu et lille fyrtårn. Der står mange fyrtårne langs hele kysten og minder om en smal sejlroute i blæsende vejr. I Sønderborg Kommune er der 10 fyrtårne langs kysten. De menes at stamme fra 1905, hvor den tyske marine flyttede fra Kiel til Flensborg. Fyrtårnene skulle hjælpe fartøjerne igennem det vanskelige smalle farvand ved Als og ind i Flensborg fjord.

[Om Fyrtårne langs kysten](#)

Foto 12. Fyrtårnet i Dalsager, Rinkenæs

Herfra kan vi se ud mod Alnor og op til Anton Nissen hus. Vi beslutter os til at gøre et lille ophold ved campingpladsen Lærkelund og spiser vores madpakker.

Anton Nissen - en maler i kunstnerkolonien

Fra Lærkelund Camping går ruten langs vandet om pynten ud mod Alnor, men oppe i skoven til venstre ligger Anton Nissens fine velbevarede hus, som i dag er privatejet. Anton Nissen (1866-1934) var en af de malere, der blev på egnen efter genforeningen. Han byggede huset sammen med sin kone Maria Schlaikier, der var lægedatter fra Aabenraa, i 1904. Huset indeholdt også atelier og hvem ved, om hun også sad ved stranden og læste? Selv var Maria kunstneruddannet på Kvindeakademiet i München i 1903 og studerende også på malerskolen i Dachau. Men så lærte hun Anton Nissen at kende. De skrev breve sammen i længere tid, og samme år giftede de sig i Rinkenæs. Sammen skabte de et kunstnerisk miljø, men det har nok ikke været en let proces for kvinderne dengang at blive opfattet som kunstnere. Hun opgav malerkunsten, og fik to sønner, hvoraf den ene, Arnt Georg Nissen, senere blev en anerkendt kunstner, der uddannede sig i Tyskland.

[Om kunstneren Arnt Georg Nissen](#)

Foto 13. Anton Nissens hus

Foto 14.

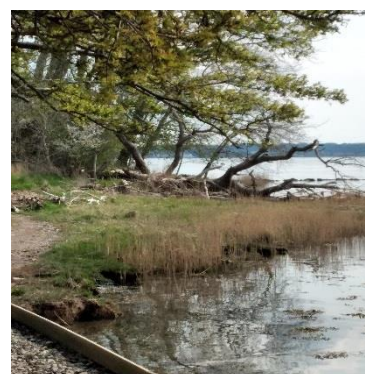

Foto 15.

Foto 14 og Foto 15 viser netop de to motiver over vandet og ved pynten som Nissen har malet. Se mere i bogen om Egersundmalerne. (*Med parasol og pensel. Egersund, Den glemte kunstnerkoloni*. Udgivet i forbindelse med udstilling på Brundlund Slot, 2016)

Egersund

Vi fortsætter langs stien mod Alnor og Egersund. Her kommer vi straks ind i et mere bebygget område, hvor vandreruten fører op gennem landsbyen Alnor og ned mod det gamle færgeleje. Mange af de gamle huse i Alnor har sikkert været udlejet til badegæster om sommeren og især fiskeri har været en del af beskæftigelsen. I dag forbinder Egersundbroen Sundeved med Broagerland. Broen blev opført i 1968 som en fast forbindelse, men allerede fra 1711 var der på stedet en lille kædetrukket færge. Dengang da landsdelen var et hertugdømme, Slesvig, og en del af rigsfællesskabet, gik gendarmerne rundt noret. Når man kommer til Alnor er der til venstre ind mod Gråsten et nor, som betyder et mindre vandområde, som kun er forbundet med havet og fjorden i en snæver munding. I dag hedder det Nybøl Nor og man kan tage en afstikker og gå hele vejen rundt og kommer da ud på den anden side af broen på Egersundsiden. Der findes en lille vandrerute rundt noret i dag.

[Video om "det sidste træk med kæden i 1968" inden broen bliver etableret.](#)

Man kan også besøge slottet i Gråsten og i slotshaven er der et gammelt todelt egetræ. Tveede-egen. Her sad bl.a. H.C. Andersen og skrev eller færdigskrev "Den lille pige med svovlstikkerne" idet han var på besøg hos hertugen i 1845. Hertugen var bror til Christian d. 8 og Andersen var der i 9 dage, fortælles det. Hvad mon inspirerede ham til eventyret?

Vi går nu over broen denne gang, og kan på venstre side se ind i noret og man skal forestille sig, at der tidligere har været mange teglværker langs med vandet. (Der er endnu få tilbage) Og en livlig trafik af skibe. Dette miljø inspirerede malerne i høj grad. Naturalismen var den nye ide.

Foto 16. Et kig ind i noret fra broen

Foto 17. Det gamle færgeleje i Alnor

Foto 18. Maleri

Så kommer vi på den anden side på Broagerland og følger gendarmstien ind til højre ved det gamle færgeleje. Meget er sket siden da og meget er under forandring, men i 1870'erne, hvor mange malere lod sig indkvartere skal man forestille sig, at der var brug for overnatning. Schumanns Gasthof var et af stederne. Her samledes kunstnerne fra 1900, hvis ikke de boede privat. Ofte var det sådan, at fiskerne flyttede ud af deres huse og ind i deres skure og overlod huset til betalende gæster. Mere end 40 kunstnere regnes for i dag at have tilhørt kunstnermiljøet i Egersund. De fleste af kunstnerne havde en tilknytning til Slesvig-Holsten og var uddannet på tyske kunstakademier. Kroen eksisterer ikke mere og er revet ned. Men man kan se den i nedenstående link og i videoen fra Kunstmuseet Brundlund Slot, hvordan der har set ud dengang.

Foto 19. Her lå kroen i sin tid

Foto 20. Måske havde de denne udsigt?

[Om Kroen Schumanns Gasthof](#)

Lågemade

Fra Egersund går vi nu ud mod Lågemade, som tidligere var et lille fiskerleje. Undervejs på ruten passerer vi Egersund kirke, der er opført i 1909 under tysk kejserdømme, og som har sten fra mange af teglværkerne i omegnen. Selv døbefonten er opført i teglsten. Der blev afholdt gudstjeneste på både tysk og dansk i perioden. I anden halvdel af 1800-tallet tog borgerne fra Flensborg ofte på fjordture, hvor Egersund var et fast mål på ruten. I Lågemade tog også mange kunstnere ophold, idet de var tiltrukket af det naturskønne fjordlandskab, fiskerne og de mange teglværker i området. Også i dag er Lågemade et yndet turistmål af selvsamme grunde som for over 120 år siden. Men de få gamle fiskerhuse er nu udskiftet med større sommer- og helårsboliger.

Langs hele kysten fra Sandager til Brunsnæs ser man teglsten liggende på stranden og i vandkanten. Det vidner om en tid, der har været. På vores vandretur videre langs Lågemade og ud mod Rendbjerg er der mange spor fra fortiden.

Foto 21. Lågemade

Foto 22. Ældre, renoveret hus på Lågemade

Foto 23. Tegl på stranden

Rendbjerg

I området omkring Rendbjerg, Egersund og Nybøl Nor lå der i 1894 ca. 63 teglværker af forskellige størrelser. Det siger sig selv, at her var der en stor aktivitet på land og på vandet med transport. De fine teglsten, der blev produceret her, blev lagt på tage rundt omkring på kirker, slotte og fine bygninger, men også mursten blev produceret som byggemateriel. Det var leret i jorden, som havde en helt særlig kvalitet.

Den så store teglværksindustri efterlod et meget kuperet terræn. Skrænter, der før gik helt ned til vandet, ligger i dag længere inde i området. Man kan i dag se de indhug, der har været gjort i skrænterne, men især på malerierne og gamle fotos er der dokumentation at hente. Teglværkerne havde en stor betydning for mange mennesker i omegnen i 1800-tallet og langt op i vor tid. Og langs kysten har der været anlagt små broer, hvor skibene kunne lægge til. Havnen ved Marina Minde er i dag sejlskibshavn. Når de store skibe fra Flensborg skulle til fx Trondhjem i Norge for at hente kobber til Christian d. 4's Kobbermølle ved Krus-åen havde de teglsten med fra Rendbjerg og Egersund, selv på de vestindiske øer havde man de fine teglsten på husene. Man kan derfor sige, at vi vandrer i en fantastisk historie.

Der hvor Rendbjerg Teglværk lå, ligger nu en Feriekoloni ejet af Esbjerg Kommune. Få meter fra denne bygning ligger Sydslesvighjemmet, der er ejet af Dansk Skoleforening for Sydslesvig. Bygningen blev indviet i 1956 og bliver stadig brugt som lejrskole for danske børn i Sydslesvig. Hovedbygningen har været ejet af Teglværksejer Hans. H. Ditmer, som solgte den i sin tid til Skoleforeningen.

Vi kommer lige forbi de to lejrskoler på ruten. Og man kan også tage en lille afstikker op i selve Rendbjerg og se de gamle bygninger. Det gamle Rendbjerg Teglværk blev i 1829 kaldt det mest fortræffelige teglværk i Norden. I 1851 havde teglværket omkring 100 mand ansat og fremstillede to millioner sten om året. Klinker, sten og tegl i massevis, men så gode, at de blev præmieret på verdensudstillingen i 1855 og 1862. Kort efter genforeningen og da området blev dansk igen gik det hele i stå og værket revet ned. En stor æra var slut her. Selve Rendbjerg slot, der tilhørte teglværksejeren blev opført i 1872. Det er muligt at se bygningerne i dag, der nu er et aflastningshjem.

Foto 24.

Foto 25. Rendbjerg

Foto 24 viser de udgravede skrænter i forgrunden en aften ved Rendbjerg. Helt i baggrunden leger børn på fodboldbanen ved Sydslesvighjemmet.

[Video om Rendbjerg Teglværk](#)

Men teglværksindustrien var dog ikke helt forbi, for inde i noret i Egersund findes stadigvæk større teglværker, der leverer de fineste sten verdenen over.

Men nu går vi videre, og vi forlader kysten for en tid for at nå til Brunsnæs. På ruten skal man gå fra Rendbjerg op mod Broager by, fordi kyststrækningen er svær at passere. Vi skal ud forbi Cathrinesminde Teglværk og Iller Strandvej inden slutmålet i Brunsnæs. Mange vandrere tager en afstikker op i Broager by, dels fordi det er en hyggelig lille by, dels fordi kirken rummer noget særligt, dels fordi man kan se de gamle dansk-tyske krigergrave fra 1864 og endelig fordi kirkegården rummer en lille park, hvor de faldne fra 1. verdenskrig har en mindehøj. De 9 små sogne på Broagerland skulle efter genforeningen rejse sten for de faldne i krigen, og det gør indtryk, når både en far og tre sønner står på en og samme sten.

Teglværker ved Cathrinesminde

Vi forlader kanten af Broager by og vandrer tilbage mod kysten og teglværksområdet. Cathrinesminde Teglværk blev oprettet i 1732. Teglværket var oprindeligt et bondeteglværk ejet af en gårdmand i Mølmark. Teglværket ligger ned til vandet, så det var let at sejle tegl ud og sejle brændsel ind. Der var i denne tid stor efterspørgsel efter tegl, eftersom København brændte i 1728. I 1837 overtog familie Hollesen teglværkerne og efter farens død i 1880 overtog den ene af de to sønner, Andreas Hollesen, driften af teglværket, som herefter fik navnet Cathrinesminde efter deres mor. I 1840-erne producerede teglværket 500.000 mursten og 60.000 teglsten om året. På en strækning af 1,2 km var der otte teglværker. Teglværket fungerede indtil 1968, og i dag er der et stort museum, hvor man kan se, hvordan man lavede teglstenene.

[Om museet Cathrinesminde Teglværk](#)

Foto 26. Statister på teglværket deltager i filmatiseringen af serien "Grænseland" 2020

Foto 27. Udsigt til teglværket Cathrinesminde

Resten af etappen går vi langs Iller Strandvej til Brunsnæs. Ude på fjorden er der udsigt til Holnæs den sydslesvigske halvø på Angeln (1,4 km). Så tæt har/er vi forbundne og allerede i 1209 var der en lille færgeforbindelse mellem Brunsnæs og Holnæs og selvfølgelig har der været kroer og gæstgiverier på begge sider, der på en god sommerdag havde travlt. I 2019 etablerede Sønderborg kommune en ny "cykelfærge"-forbindelse, hvor det blev muligt at tage cyklen med på rundtur. Men langs strandvejen er der mange små skilte, der forklarer og fortæller om gamle dages aktiviteter. Når hvidtjørnen blomstrer og det gør den på vores tur, dufter der så dejligt, men en af de berømte hvidtjørne, Brunsnæstjørnen, siges at stamme fra Erik af Pommerens tid (ca. 1400). Den var sømærke, men blæste omkuld i stormen 1999.

Så kommer vi i mål som er Brunsnæs på Broagerland. Ca. 20 km gik vi, godt brugte i benene, men sikken en dag. Vejret var pragtfuldt, og turen meget alsidig. Vi kommer hjem med mange nye indtryk og gode minder. Vi håber, det har givet inspiration og lyst til at gå denne strækning. Kan kun anbefales.

På gensyn

Hilsen

Sølvi og Anette